

Justyna Janus-Konarska
Elżbieta Woźniak-Łojczuk
Uniwersytet Wrocławski

Stand-up, czyli wypowiedź reporterska

Większość polskich poradników dziennikarskich i opracowań dotyczących formalnej struktury wiadomości dotyczy przede wszystkim informacji prasowej. Prasowa i telewizyjna wersja dziennikarskiego dyskursu różni się między innymi pod względem sposobu porządkowania informacji o zdarzeniu oraz konstrukcji relacji. Różnice te wynikają z odmiennej przestrzeni, w której przekazywane są informacje, oraz innego sposobu odbioru. W przypadku informacji telewizyjnej przestrzenią przekazu jest część programu informacyjnego, a z poszczególnymi informacjami można zapoznawać się jedynie w ustalonej przez nadawcę kolejności. Relacja musi tworzyć spójną i zamkniętą całość, której sens ogólny jest sumą znaczeń częściowych, a każde znaczenie częściowe jest zgodne z sensem ogólnym.

Celem auterek jest analiza części składowej informacji telewizyjnej zwanej komentarzem reporterskim. Analizie poddane zostaną stand-upy serwisów informacyjnych telewizji publicznej na przykładzie „Wiadomości” i telewizji komercyjnej na przykładzie „Faktów”. Teksty telewizyjne zaliczane są do grupy tekstów mówionych opracowanych, które łączą cechy odmiany mówionej i pisanej języka ogólnego. Z odmiany mówionej przejmują strukturę aktu mowy i elementy sytuacji komunikacyjnej, a z odmiany pisanej — sposób opracowania tekstu i stylistykę.

Dziennik telewizyjny to cykliczny program informacyjny, serwis, mający na celu informowanie o ważnych faktach, wydarzeniach, opiniach i prognozach oraz przekazywanie informacji w celu objaśnienia tła tych wydarzeń lub faktów. Dzienniki w telewizji nadawane są o stałych porach, w formule programów porannych, popołudniowych, głównych wiadomości wieczornych i serwisu późnowieczornego. Codzienne programy informacyjne mają za zadanie przedstawić najważniejsze wydarzenia w szerszym ujęciu. Zwykle obejmują informacje z całego dnia i trwają od 15 do 60 minut. Serwisy informacyjne zbudowane są z różnego typu newsów. Większość z nich zawiera wypowiedź reporterską, zwaną stand-upem, która jest przedmiotem

niniejszej analizy. Z racji skrótovej analizy pominięte zostały rozważania o złożonej strukturze newsów i ich wielogatunkowości.

Do narodzin komentarza przyczyniła się najprostsza informacja, która wymagała oprócz podania faktów także ustosunkowania się do nich. Komentarz to gatunek publicystyczny, kierujący uwagę odbiorcy na bieżące sprawy, kształtujący ich punkt widzenia i informujący, jak odbierać rzeczywistość. Celem zasadniczym komentarza jest wyrażenie stanowiska wobec zaistniałych faktów, ich analiza oraz rzeczowa argumentacja z przywołaniem różnych punktów widzenia i polemizowanie z nimi. Gatunek ten wyróżnia się wieloskładnikowym potencjałem illokucyjnym, interakcyjnym charakterem komunikatu i perswazyjną grą wykładnikami kategorii osoby.

W telewizyjnych serwisach informacyjnych ze względu na autora wypowiedzi wyróżnić można następujące komentarze:

- a) komentarze redaktorskie w postaci stand-upów,
- b) komentarze-wypowiedzi eksperta,
- c) komentarze w postaci korespondencji.

Ze względu na sposób formułowania opinii wyodrębnić można:

a) komentarz bezpośredni, czyli wypowiedź, która jasno określa rodzaj opinii i twórcę,

b) komentarz pośredni, gdy w roli komentarza występują inne gatunki.

Jeśli za kryterium podziału uznamy charakter opinii, postawę emocjonalną nadawcy i dominującą barwę stylistyczną przekazu, to (za Marią Wojtak) wyróżniamy:

a) komentarz stonowany, rzeczowy, oparty na argumentacji, objaśniający i interpretujący, przybliżający odbiorcy opisywane zdarzenia,

b) komentarz satyryczny, ośmieszający i krytykujący przez wyolbrzymienie dane zjawisko, zdarzenie lub pokazanie kontrastowego tła,

c) komentarz ironiczny, interpretujący zdarzenia krytycznie przy pozorach aprobaty,

d) komentarz żartobliwy, eksponujący humorystyczną stronę opisywanych zjawisk, sprowadzający krytykę do poziomu zabawy, łagodzący krytykę, dzięki ludzkiemu charakterowi wypowiedzi¹.

Komentarze mogą się opierać na kilku schematach kompozycyjnych, współtworzących strukturę tekstu, taką jak:

— struktura argumentacyjna (w tym na przykład prognoza lub ekspozycja, czyli opis opiniowanego zdarzenia),

— struktura dyskursywna (np. przytoczenie cudzej opinii wraz z polemiką),

— struktura opisująco-oceniająca lub sprawozdawczo-oceniająca,

— struktura dygresyjna (np. parentezy, anegdoty),

— układy mieszane.

¹ M. Wojtak, *Gatunki prasowe*, Lublin 2004, s. 166–201.

Każdy ze schematów może być w konkretnej wypowiedzi modyfikowany przez dodanie składnika eksponującego postawę autora lub jego redukcję.

Wybór określonego schematu ma zazwyczaj determinację semantyczną, z wyraźnie zarysowanym „ja autorskim” i dialogicznym nastawieniem tekstu. Dziennikarz przyjmować może różne role:

- polemisty, który chce poruszyć opinię publiczną,
- propagatora określonych idei, postaw, poglądów,
- moralisty,
- demaskatora.

Dialogiczność struktury i aktywizowanie odbiorców przejawia się w obecności pytań retorycznych. Wśród najczęściej spotykanych pytań pozornych znajdują się pytania deliberatywne, których celem jest spotęgowanie samowiedzy słuchaczy, pobudzenie do myślenia, wyznaczenie pola poszukiwań, a w dalszej kolejności — dotarcie do poznania prawdy. Nagromadzenie tego typu pytań stanowi doskonały chwyt perswazyjny, ponieważ funkcjonuje jako zaproszenie czytelnika do wspólnego poszukiwania rozwiązań trudnych problemów. Innym środkiem perswazyjnym jest obecność w komentarzach „my” inkluzywnego, czyli formy zaimka „my” i formy pierwszej osoby liczby mnogiej czasowników, uwzględniającego odbiorcę i wspólnotę kulturową. Pod kątem leksykalnym komentarz cechuje sugestywność i obrazowość różnorodnej leksyki, wzbogaconej o liczne związki frazeologiczne i środki stylistyczne.

Przykładem komentarza w telewizyjnym serwisie jest stand-up lub stand-upper² — kilkudzaniowa wypowiedź do kamery, relacja reportera z miejsca zdarzenia. Jako gatunek pogranicza pełni podwójną funkcję: informacyjną i publicystyczną, budując kompozycję newsa w serwisie informacyjnym. Występuje na początku, w środku lub na końcu materiału:

- stand-up początkowy, wprowadzający,
- stand-up mostkowy,
- stand-up końcowy³.

Tekst stand-up to forma monologu przedmiotowego, odnoszącego się do głównego tematu informacji. Wykładnikami językowymi są: zaimki osobowe i dzierżawcze, słownictwo wartościujące, elementy modalne typu: wydaje się, prawdopodobnie, pewnie itp.; elipsy czy powtórzenia emfaticzne, np. pytania retoryczne. Emocjonalność wypowiedzi podkreślają elementy paralingwistyczne: gesty, mimika i ton głosu reportera. Składniki niewerbalne modyfikują tekst — wzbogacają go i intensyfikują, zwłaszcza takie elementy, jak: akcent, intonacja, pauza, dzięki którym tekst zyskuje walor emocjonalny. Reporter dynamicznie akcentuje poszczególne słowa czy zgłoski,

² Sama forma stand-up pojawiła się trzynaście lat temu wraz z nowym serwisem informacyjnym TVN, czyli „Faktami”.

³ Stand-up końcowy pełni funkcję glosy, czyli zwięzłej wypowiedzi o charakterze interpretacyjno-ocenającym, pojawiającej się w bezpośrednim powiązaniu z określoną informacją.

kierując uwagę widza na uwypuklony w tekście element. Dość często dziennikarze korzystają z przeakcentowania zgłosek, czyli niezgodnego z polską prozodią akcentu inicjalnego na pierwszą sylabę ważniejszych wyrazów.

Stand-up pełni funkcję materiału informacyjnego o podwójnym charakterze:

- komentarz-opinia (subiektywizm oceny),
- komentarz-analiza (obiektywne uporządkowanie i objaśnienie informacji; wskazanie na związki, relacje czasowe i rzeczowe).

Ze względu na relacje z informacją i status wypowiedzi stand-up to komentarz nieautonomiczny — wpleciony w tekst informacji lub towarzyszący jako odrębna wypowiedź, ale powiązana z informacją. Ze względu na sposób formułowania opinii stand-up może pełnić funkcję komentarza bezpośredniego, kiedy wypowiedź jasno określa rodzaj opinii i twórcę, lub komentarza pośredniego, w którym przytoczone są cudze wypowiedzi.

Ze względu na charakter opinii wyróżnione zostały cztery typy komentarza stand-upowego:

a) Komentarz stonowany:

Można organizować debaty w różnych konfiguracjach, ale nie ma wątpliwości, że dla wyborców ciekawa może być tylko jedna — ta, w której występują kandydaci, którzy mają realne szanse na prezydenturę. A takich jest tylko dwóch („Fakty”).

Gdy już raczej nie ma wątpliwości, że powódź będzie smutnym tłem dla tych wyborów, można mieć pewność, że udział w nich jak nigdy dotąd i jak nigdy w tak wielu miejscach będzie wymagał nie tylko mobilizacji, ale i wyjątkowej determinacji... wyborców („Fakty”).

Awanse zespołów z małych miejscowości zawsze wiązały się z dużym rozgłosem. Niestety, zwykle kończyły się spadkiem z jeszcze większym hukiem. Piłkarze z Niecieczy są na dobrej drodze, by z tym zrywczajem skończyć („Fakty”).

Naukowcy na całym świecie od wielu lat przede wszystkim szukają dobrego środka transportu dla białek, które mają niszczyć raka. Środek zwany wektorem nie może truć i musi szybko i skutecznie dowozić do celu („Wiadomości”).

b) Komentarz satyryczny:

Po wczorajszym meczu to nie Polacy, a Hiszpanie powinni się wstydzić. To oni bowiem kopali leżącego, to oni sprawili że piłka nie straciła swej krągłości, ale bramek na boisku na pewno nie było dwóch. To oni wreszcie nie zagrali tak jak przeciwnik na to zezwalał, bo skończyło się na marnym 6-0, a nie na dwucyfrowce („Wiadomości”).

c) Komentarz ironiczny:

Przebojem podbijając serca wyborców trzeba pamiętać o zasadach show biznesu. Aniolki w chórkach oczywiście świetnie się sprzedają, byle tylko frontmen nie fałszował („Fakty”).

d) Komentarz żartobliwy:

W zasadzie to i tak są naszymi dobrymi znajomymi [politycy]. Skoro ich utrzymujemy, skoro towarzyszą nam cały dzień w radiu, w telewizji czy na ulicy, to już naprawdę taka wyprawa na wakacje czy wspólne wino to małe piwo („Fakty”).

W konkretnych materiałach typy te mieszają się, przy czym w „Wiadomościach” dominuje stand-up stonowany, a w „Faktach” — pozostałe formy opinii, np. stonowany/ironiczny:

Walcząc o słupki i głosy poparcia, politycy ze wszystkich stron jakby zapominają, że powodzianie czegoś jak czegoś, ale wody i burz mają dość. Tych politycznych również („Wiadomości”).

Czasami życiem rządzi układ. W przypadku naszego życia jest to układ krążenia. Trzeba być bardzo czujnym, aby go nie zniszczyć („Fakty”).

Struktura stand-upa może pełnić funkcję: argumentacyjną, opisująco-oceniającą czy sprawozdawczo-oceniającą. Może również zawierać prognozę zdarzeń opartą na porównaniu lub analogii. Istotny jest też element atrybucji i kreowania wizerunku dziennikarza. Stand-up końcowy zawiera imię i nazwisko reportera, miejsce lub nazwę redakcji serwisu. To element dyskursu wiadomości, który jest sygnałem podmiotowości nadawcy oraz formą kreowania społecznego wizerunku danego serwisu telewizyjnego.

Podsumowując, wzorzec komentarza ma charakter normatywny: uwypuklenie wiedzy na temat komentowanych faktów czy zdarzeń, zwrócenie uwagi na atrakcyjność formy, jasność i precyzję wypowiedzenia, argumenty, dobór środków perswazyjnych, umiarkowanie w stopniu kategoryczności wygłaszanych sądów.

Television stand-up

Summary

Television is an attractive subject of research because of the nature of audiovisual and multi-impact message to the recipient. The aim of this article is to analyse the specific component of television information — stand-up with mixture of news and entertainment features. Material for the analysis is based on recordings of news programmes in TVP and TVN.